

ЗООЛОГІЧНІ КОМПОНЕНТИ У ФРАЗЕМНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 811.111'373.7+811.161.2'373.7

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(50).361-366

Полюжин І. Зоологічні компоненти у фраземній картині світу; кількість бібліографічних джерел – 10; мова українська.

Анотація. Новизна статті полягає в тому, щоб обґрунтувати потребу у введенні компонента *зоологічний* на позначення живих істот, утворених шляхом метафоризації однослівних прямих назв живих істот, які населяють різні пояси земної кулі. Це, по суті, є стисла характеристика назви живої істоти кількаслівним утворенням із переносним значенням, зафіксованим словниками у вигляді відповідних тлумачень. Тому всю систему асоціацій і конотацій, що пов'язана в носіїв мови з уявленнями про певну живу істоту в проєкції на людину, можна назвати «зоо-образом». «Зоо-образ» відіграє вирішальну роль в утворенні зоофразем, складниками яких найчастіше виступають такі назви живих істот в англійській мові: *cat, dog, horse, fish, goose, horse lion, wolf* і т. ін. Національні асоціації, пов'язані з певною живою істотою, наявні у свідомості конкретного народу, використовуються ним для створення образної моделі світу засобами зоонімної фраземіки. До найчастіше вживаних назв живих істот, які беруть активну участь в утворенні фразем, належать: заєць в англійській і українській мовах, як правило, асоціюється з похлвистістю, лисиця – з хитрістю, собака – з вірністю й відданістю, кіт – з ворогуванням із собакою і ловлею мишей; ведмідь – із незграбністю й вайлуватістю; свиня – з неохайністю, вовк – із хижістю й жорстокістю; коза – із жвавою, рухливою дівчиною; корова – з незграбною, товстою або нерозумною жінкою; теля – з молодістю, недосвідченістю або неспритною молодістю людиною, що має спокійну, покірну вдачу; кобила – з високою на зріст, огрядною жінкою; пацюк (щур) – із людиною лякливої, підлої вдачі і т. ін.

До представників орнітофауни належать: півень, що асоціюється із забіякуватістю; орел – із силою й мужністю; ластівка – із ласкавою назвою дівчини або жінки; жайворонок – із людиною, в якій період фізіологічної активності припадає на першу половину дня; сова – з людиною, активність якої виявляється у другій половині дня; голубка – пестливе називання дівчини або жінки (переважно при звертанні).

Назви представників комах охоплюють: мурашник – зі скупченням великої кількості людей в одному місці; сарану – з великою кількістю людей як уособлення зажерливої та руйнівної сили, коли мова йде про тих, кого важко нагодувати; жука – як шахраювату, хитру людину; бджолу – як винятково працювиту людину.

До класу рептилій належать: черепаха, що асоціюється з вайлуватою, млявою й повільною людиною; в'юн – зі спритністю; змії – із підступною, хитрою людиною, зі злим, сильним і віроломним ворогом.

Автор доходить висновку про те, що фраземи із зоологічним компонентом беруть активну участь в утворенні зоофраземної картини світу, що характеризується універсальністю, антропоцентризмом, експресивністю, образністю і модальністю. Це образна система світогляду народу, де вже сам вибір образу, підстави образності та особливості її мовного оформлення відображають специфіку ідіотетнічного світосприйняття.

Ключові слова: зоологічний компонент, фауна, орнітофауна, комаха, плазун, фраземна картина світу.

Постановка проблеми. За останні роки помітно зросло зацікавлення дослідників актуальними проблемами фраземної етнономіації, реалізованої у вивченні фауноназв у різних мовах, що є особливо важливим для закладення основ сучасного зіставного мовознавства. Здатність зоофразем лаконічно й адекватно передавати емоційно-оцінювальне значення через образність і внутрішню форму робить їх джерелом національно-культурного надбання та бере активну участь у формуванні фраземної картини світу як найбільш стабільної частини мовної. Посилений інтерес до дослідження зоофраземіки зумовлений перш за все тим, що в ній поєднується складний комплекс культури й психології етносу, неповторний спосіб його образного мислення й поведінки. Саме тому проблеми, пов'язані з пошуком сфер контактування різних мов узагалі та їхнього фраземного складу зокрема, викликають нині значну зацікавленість у лінгвістів та передбачають необхідність докладного опису як універсальних, так і індивідуальних можливостей функціонування в різних життєвих ситуаціях.

Аналіз досліджень. Вивчення проблеми вибірковості мовопозначення за допомогою усталених зоофраземних словосполучень неодноразово при-

вертало увагу дослідників різних мов. Серед них особливо виділяються: І. Валуєва, О. Галинська, М. Демський, О. Коваленко, А. Романченко, О. Крижко, О. Харківська, Д. Ужченко, Gary Collis та ін. Проте ні в їхніх, ні в інших публікаціях спеціально не розглядалися зоологічні компоненти, специфіка яких стала предметом запропонованої статті. Не набули також широкого розголосу і питання, пов'язані з дослідженням фразеологічної картини світу в зазначених мовах. Стаття робить спробу заповнити ці прогалини у сфері метафоризації різних словосполучень [див., напр.: Демський 1994; Ужченко 2007].

Мета дослідження – з позиції сучасних досягнень у вивченні компаративної зоофраземіки в лінгвокультурологічному аспекті виявити й описати сукупність тих поглядів, які стосуються зоофраземного компонента і фраземної картини світу мов, що досліджуються. Сюди належить і установлення різноманітного інвентарю на позначення живих істот, із якими найчастіше контактує людина, простеження взаємозв'язку різномовних структур і значень.

Методи і прийоми дослідження. У статті використовувалися методи спостереження, опису, зіставлення, узагальнення, ідентифікації та кількісних підрахунків. Провідним є порівняльно-зістав-

ний метод, який використовувався під час вияву спільного й особливого в мовах, що досліджуються, з одного боку, а також з'ясування особливостей кожної з досліджуваних мов, які можуть стати непоміченими під час аналізу лише однієї з них. Застосовувалися також методи фраземної ідентифікації й опису, прийоми контрастивного аналізу, спрямовані на отримання відомостей про фразеологічні картини світу.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугують зіставлювані корпуси зоофразем, зафіксованих методом суцільної вибірки з тлумачних, фраземних словників, енциклопедичних, довідникових та ін. джерел, повідомлень преси, творів художньої літератури і біблійних текстів, що охоплює понад 100 англійських і такої ж кількості українських одиниць [див.: Баранцев 2006]. Загальна кількість досліджених назв живих істот, покладених в основу дослідження, становить 70 одиниць, згрупованих відповідно до прийнятого класифікаційного поділу, на фауністичний, орнітофауністичний, комахоїдний і рептильний зоотипи.

Як ключові компоненти зоофраземні складники широко представлені в багатьох мовах світу, оскільки довготривале приручення й використання цілої низки представників фауни, орнітофауни, комах і рептилій – це безпосередні етапи освоєння живої природи людиною в різних ареалах їхнього постійного проживання. Лексичний фон зоологічних образів як ядрових компонентів зоофразем містить у собі опис зовнішніх ознак, звичок, поведінкової схильності, а також емотивне світосприйняття й оцінку багатьох живих організмів. Ці відомості переосмислюються й у видозміненому вигляді переносяться на характеристику людей. Етнічно спільні англійські й українські знання та погляди на представників тваринного, пташиного, комахоїдного і рептильного зоотипів зумовлюють появу зоофраземних утворень, до складу яких входять різні номінації. Так, наприклад, серед номінації тваринного світу (зоотипу «фауна») виявляється, що заєць, як правило, асоціюється з полохливістю в обох зіставлюваних мовах, лисиця – з хитрістю, собака – з вірністю й відданістю, кіт – із ворогуванням із собакою й ловлею мишей; ведмідь – із незграбністю й вайлуватістю; свиня – з неохайністю, вовк – із хижістю; коза – зі жвавою, рухливою дівчиною; корова – з незграбною, товстою або нерозумною жінкою; теля – з молодою, недосвідченою або неспритною молодою людиною, що має спокійну, покірну вдачу; кобила – з високою на зріст, огрядною жінкою; *Валамова ослиця* – покірний, мовчазний чоловік, який несподівано висловила свою думку, протестуючи; пацюк (щур) – із людиною лякливою, підлою вдачею; агнець – із покірною, лагідною, сумірною людиною; вівця – з покірною, лякливою людиною; східна – з лихою, злою, хитрою, лукавою, в'їдливою людиною; *козел (цар) відбувало* – з людиною, на яку звалюють чужу провину, відповідальність за чийсь негідний учинок; лев – із людиною, яка звертає на себе увагу модним одягом, манерами і т. ін.; мавпа – з людиною, що сліпо наслідує чужі

звички, вчинки тощо, з дуже негарною людиною; тигр – із людиною, що своєю поведінкою, рисами характеру нагадує цього звіра; сокіл – із юнаком, або чоловіком, який відзначається сміливістю, красою, молодечеством, хвацькістю, завзятістю, відвагою (переважно при звертанні).

До представників орнітофауни (пташиного світу) належать: півень, що асоціюється із забіякуватістю; орел – із силою й мужністю; ластівка – з ласкавою назвою дівчини або жінки; жайворонки – із людиною, в якій період фізіологічної активності припадає на першу половину дня; сова – з людиною, активність якої виявляється у другій половині дня; голуб – із пестливим називанням чоловіка; голубка – пестливе називання дівчини або жінки (переважно при звертанні); журавель – народний сюжетний танець, у якому його виконавці зображують журавлів; курка – з жалюгідною на вигляд чи безвольною, нерішучою людиною, яка багато чого бачила, зазнала, відзначається чимсь незвичайним, особливим (переважно щодо суспільного стану, значення і т. ін.); соловей – із людиною, яка має гарний, переважно високий голос і володіє мистецтвом співу, поетом, ліриком; зозулька – пестливе звертання до дитин, дівчини або жінки.

Назви представників комах охоплюють: мурашник – зі скупченням великої кількості людей в одному місцезнаходженні; сарану – з великою кількістю людей як уособлення зажерливої та руйнівної сили, коли мова йде про тих, кого важко нагодувати; жука – як шахраювату, хитру людину; бджолу – як винятково працювиту людину.

До класу рептилій (плазунів) належать: черепаха, що асоціюється з вайлуватою, млявою й повільною людиною; в'юн – зі спритністю; риба – з беземоційною, в'ялою і млявою людиною; змія (гадюка) – із підступною, хитрою людиною зі злим, сильним і віроломним ворогом; черв'як – із жалюгідною, нікчемною, слабкою людиною; п'явка – із жорстоким визискувачем, кровопивцею.

Переносне значення назв живих істот у різних мовах є широким пластом активно вживаних лінгвальних одиниць, які складають значну частину зоофраземного фонду. У них виразно простежується самобутність національної культури, своєрідність оперування образним мисленням, утвореним за допомогою зоофразем у кожній із досліджуваних мов. Вони займають значну частину за обсягом і водночас самостійну сферу відтворюваних одиниць у зоофраземній мікросистемі, наділеній виразними зображувальними й емотивно-експресивними можливостями структури та виконуваних нею функцій. Жодна інша група слів не стала наслідком таких алегоричних (образно виражених) перетворень, як ця. Зображення когось – будь-хто через переносне вживання слова, на позначення живої істоти, створює суть зоо-образу.

Проблема, що стосується закріплення за окремими словами образних асоціацій, досліджується не тільки лінгвістами, а й багатьма спеціалістами в галузі соціології, етнографії, історії та психології. Дослідження образних асоціацій у межах лінгвіс-

тики зумовлено необхідністю встановлення причин семантичного закріплення первісного джерела образу, оскільки донині відсутні пояснення специфіки багатьох зоофразем у словниках і вказівках на джерело образу. Важливе значення при цьому має не тільки зіставлення окремих зоофразем, а й зоофраземних картин світу, що ґрунтуються на вивченні тематико-ідеографічної семантики зоофразем і виявлення їхніх образно-мотиваційних основ поряд із лінгвокультурологічними джерелами формування семантики. Унікальність та оригінальність зоофраземної картини світу в кожній національній мові виявляється в особливому співвіднесенні в ній спільного, типологічного й національно специфічного, наприклад: зоофраземна мікросистема простежується в таких утвореннях, які порівняно недавно ввійшли у фраземну картину світу американського варіанта англійської мови під назвою «Зоопарк»:

1. Smell a rat – feel that something is wrong.
2. Go to the dogs – become run down.
3. Fishy – strange and suspicious.
4. Take the bull by the horns – take decisive action in a difficult situation.
5. Horse of a different color – quite a different matter.
6. Let the cat out of the bag – inform beforehand.
7. For the birds – uninteresting and meaningless.
8. Cat got your tongue – can't talk.
9. Straight from the horse's mouth – from a reliable source.

10. Horse around – play around.

[Hary Collis. American English Idioms. Chicago: Passport Books, 1989. 104 p.]

Інакше кажучи, картина світу, описана засобами лексики і зоофраземіки, – це «нижні яруси» мовної картини світу як цілісної, глобальної її репрезентації, отриманої внаслідок сукупності її контактів із навколишнім і віддаленим живим світом.

Важливе значення при цьому має не тільки зіставлення окремо взятих зоофразем, а й їхніх тематико-ідеографічних груп, утворених на образно-мотиваційній та лінгвокультурологічній основі. Порівняльно-зіставне вивчення зоофразем та їхніх картин світу уможливорює також розв'язання низки складних проблем у галузі компаративістики та перекладознавства [Коваленко 2013; Романченко 2020; Крижо 2019].

Зоофраземна картина світу характеризується низкою ознак, які суттєво впливають на формування її семантичного простору.

Сам факт існування зоофраземіки є лінгвістичною універсалією, оскільки немає мови, до складу якої не входили б зоофраземи. Універсальною є і головна властивість зоофраземної одиниці, в якій цілісне її значення не виводиться з суми значень її складників, із їхньої семантичної сполучуваності. У зоофраземіці універсальні властивості виявляються як у плані змісту, так і в її структурі (плані висловлювання). До її універсальних семантичних категорій належать: категорії часу, простору, кількості, ступеня інтенсивності, якостей і стану суб'єктів. У семантиці зоофразем можуть дуже

часто закріплюватися й загальнолюдські культурні конотації, пов'язані з тією чи іншою реалією навколишнього світу, на основі якої формується зоофраземний образ [Харьківська 2022]. Найвиразнішою ілюстрацією сказаного є фраземи, до складу яких входять слова на позначення назв живих істот типу *an old fox* (букв. стара лисиця), коли мова заходить про хитру людину; *to be sly as a fox* – обдурювати; *the fox may grow grey, but never good* – горбатого могила виправить [АУФС, с. 191]; *to act as* (або *like*) *a red rag acts upon a bull* – сильно дратувати, виводити з себе, розлючувати, коли мова заходить про високий ступінь інтенсивності дії з боку певного предмета або суб'єкта; *to act* (або *play the ass* [або *the ape, the (giddy) goat*] – поводитися безглуздо, чудернацьки, безвідповідально [там само, с. 18]; *to act the lion* – удавати з себе видатну славнозвісну людину [там само]; *to agree (bicker) like cats and dogs* (або *like pickpockets in a fair; like harp and harrow*) – жити як кіт з собакою [с. 22, 132]; *all are not thieves that dogs bark* – не все то злодії, на кого собаки гавкають [с. 24]; *all asses wag their ears* – дурням властиво набирати глибокодумного вигляду [там само]; *all cats are (alike) grey in the dark* (або *in the night*) – вночі всі коту буці (або *cipi*) [там само].

Зоофраземіка кожної мови відтворює образну картину світу у сприйнятті того чи того народу. Водночас спосіб світобачення через систему образів, закріплену у фразеології, ґрунтується на спільних для всіх людей (тобто універсальних) логікопсихологічних і власне лінгвістичних основах.

Однією зі своєрідних властивостей фраземної картини світу є експресивність або виразно-зображувальні особливості, пов'язані з поняттям конотації, яка ніби «нашаровується» на висловлення і надає йому експресивного забарвлення. Саме висловлення як двопланова сутність не тільки повідомляє про світ, а й аналізує емотивне ставлення суб'єкта мовлення до позначуваного. Розглядаючи конотацію як макрокомпонент семантики слів і усталених словосполучень, дослідники нині вказують на наявність у ньому таких складників, як оцінний, асоціативно-образний, емотивний і функційно-стилістичний компоненти.

Образність і модальність, що належать до мікрокомпонентів конотації, реалізуються при цьому у значеннях зоофразем і впливають на формування семантичного простору зоофраземної картини світу. Сукупність цих значень вибудовує фраземний образ у вигляді зображення, «візерунка», на тлі якого сприймається цілісне значення зоофразем як узагальнено-переносних, метафоричних, метонімічних дериватів, що виникли внаслідок глобального переосмислення первісного смислу словесного комплексу – прототипу.

Будь-яка мотивація містить у собі порівняння як відповідну точку когнітивного процесу. Саме порівняння є одним із найважливіших механізмів утворення й передавання нових знань. Тому в основі зоо-образності, як правило, знаходиться порівняння реалій позамовної дійсності, які стають еталоном, зразком або навпаки, антиеталоном ідеаль-

ної якості, стану, дії, ситуації і т. ін. наприклад, англ. *an old cat* – (букв. *стара кішка*), а в переносному значенні – сварлива стара баба, англ. *like fish in the water* – як риба у воді.

Оскільки провідною галуззю сільського господарства в Англії є тваринництво і птахівництво, тому великого поширення у складі зоофразем набули такі фауністичні номінації: *like a bull at a gate* – шалено, несамовито, нестямно, люто, сказано [АУФС, с. 610]; *like a bull (або a cow) in a china-shop* – незграбний, незграбно, як ведмідь [там само]; *like a cat in a strange garret* амер. – не у своїй стихії [там само]; *like a cat on hot bricks* (тс *like a cricket on a hot grill*) – ніяково, не у своїй тарілці, як на жару, як на голках, як на розпеченому вугіллі [там само]; *like a cat that has had cream* – як кішка, що з'їла сало; дуже задоволена; [там само]; *a donkey between two bundles of hay* – як осел між двома стіжками сіна [там само, с. 611]; *like a drowned mouse* – у прикрому, поганому стані [там само]; *as a drowned rat* – мокрий до кісток, до нитки, наскрізь [там само, с. 289]; *like a dying duck in a thunderstorm* – з розгубленим виглядом, розгублено, як мокра курка [там само]; *like a hen with one chicken (або chick)* – ірон. клопітний; клопітно; метушливо [там само]; *like a hog on ice* – як корова на льоду [там само]; *a dark horse* – темна конячка, мало відома особистість [там само, с. 260]; *to be on a high horse* – гордо нестися [там само, с. 493]; *black sheep* – паршива вівця, ганьба у родині [там само, с. 141]; *follow like a sheep* – сліпо йти (за кимсь) [АУС, с. 435]; *lost sheep* – (букв. заблукана вівця), людина, що збилася з вірного шляху [там само, с. 630] і т. ін.

Світ навколо себе людина сприймає як такий, що створений за своїм «образом і подобою». Буття, наприклад, оцінюється людиною як безпосередня сфера її практичної діяльності, соціальних можливостей, розвитку й самовдосконалення. Тому у складі зоофразем використовуються назви предметів і явищ, що складають основу практичної діяльності людини: назви предметів домашнього вжитку, побуту, продуктів харчування, ремесел і професій, термінів спорідненості. Наявні також слова-компоненти зоофразем, що стосуються таких назв, як земля, небо, флора, фауна, погода і т. ін.

Отже, фраземна картина світу – це образна «олюднена» модель світу, в якій людина усвідомлює себе частиною реальної дійсності, а все навколо лише сприймає як відображення свого життя.

Критерієм оцінки реалій світу виступає сама людина як біологічний і соціальний індивід, напр., *людина йде і час йде, ручки й ніжки дитини – ручки й ніжки меблів* і т. ін. Тому в основі образності фразем лежить переосмислення «первісного денотата» як компонента зоофраземних зворотів. Як мовленнєве утворення зоофразема спочатку зберігає зв'язок із вихідним «будівельним матеріалом» – зі словом, значення якого може «просвітлюватися» – через внутрішню форму фразем або може бути відновлено внаслідок діахронного аналізу значення звороту. Саме аналіз первісного денотата підказує, якими способами йшли семантичні перетворення одиниці й допомагає зрозуміти, що у вихідному

значенні слугувало джерелом створення зоофраземного значення.

Слова-концепти як виразники узагальненого осмислення реалій світу можуть закріплювати в собі загальнолюдське сприйняття предметів і подій, що ведуть до виникнення зоофраземних одиниць зі спільним значенням у багатьох мовах, напр.: *like a lamb* – покірливо, покірне, безмовне як вівця [АУФС, с. 611]; *like a rat in a hole* – у безвиході, припертий до стіни [там само]; *like a red rad to a bull* – як червона хустка для бика, драгуючи, роздратовуючи [там само]; *like a sow playing on a trump* – як свиня, що грає на трубі [там само]; *like a squirrel in a cage* – як білка в колесі (про безперервний і безцільний рух); *like a stuffed calf* – як опудало, як несовітнений дурень; *like geese on a common* – на волі, вільно; тиняться, вештаються, прогулюючись [там само, с. 612].

Наведені вище приклади засвідчують, що зоофраземна картина світу – це образна система світобачення народу, в якій уже сам вибір образу, підстави образності та особливості його мовного втілення відтворюють специфіку ідіотетичного світосприйняття.

У зоофраземі може бути деоптична, аксіологічна і емотивна модальність. Під модальністю в широкому розумінні мається на увазі ставлення повідомлюваного до дійсності. Вона може бути об'єктивною за умови достовірності інформації і не об'єктивною у разі її недостовірності, а також суб'єктивною під час упевненості або невпевненості, згоди або незгоди, емотивної оцінки. Інакше кажучи, модальність – це оцінка мовцем того, що названо зоофраземою з різних точок зору. Модальність об'єднує деоптичну (нормативну: можна – не можна, повинно – не повинно), аксіологічну (ціннісну: добре – погано), її емотивну (пов'язану з виявом почуттів людини) оцінки явищ і фактів навколишньої дійсності. Висловлюючи образне уявлення про реалії об'єктивної дійсності у фраземних одиницях, мовець часто дає їм оцінку. Із цього випливає, що у фраземній картині світу одночасно відображається й нормативна картина, що утворилася під впливом як суб'єктивного погляду індивіда, так і всього мовного колективу загалом. Водночас позитивний досвід пізнання сприймається як норма, а негативний – як відхилення від неї.

Уявлення про стандарти й еталони є тією антропометричною позицією, яка слугує чинником світосприйняття: «Як відомо, культура твориться традиціями, а наука особистостями» [Демський 2019, с. 3]. Виявляється, що негативний досвід пізнання глибше закарбовується в пам'яті комунікантів через те, що він пов'язаний не тільки з відсутністю науковості в поглядах дослідників, а й очікуваною відповідальністю за наявні відхилення у діях або висловлюваннях.

Усі три різновиди оцінок – деонтична, аксіоматична й емоційна тісно пов'язані одна з одною. Те, що можна, приносить користь, повинно бути, дозволяється в суспільстві, – це добре й цінне, і тому викликає в людини позитивні емоції, а те, що не заведе-

но, не дозволяється, – це погано і викликає негативні емоції. Усі оцінні смисли у фраземних зворотах тісно пов’язані з мотиваційною зоною, яка впливає на емотивне зображення семантики. Підстави для оцінок, під якими маються на увазі ті позиції або доводи, які схиляють суб’єкт до схвалення або осуду у зв’язку з різними причинами, виходять не з об’єктивного світу, а від самої людини, її зацікавленостей, потреб і норм поведінки в колективі, якому вона проживає і працює [Олійник 2008].

Характеристика загальнолюдських і національних підстав для оцінок уможливує розкриття особливостей ціннісно-нормативної картини світу в кожній мові, яка вибудовує свою модель світу в межах конкретної національної мови, інтерпретуючи факти реальної дійсності відповідно до своїх культурно-історичних традицій, норм поведінки, вірувань і способів життя. Це здійснює специфічне відображення як у формі, так і змісті мовного

членування всього того, що пов’язане з дійсністю, в якій проживають мовці. Наприклад: *an unlicked cub* – молоко на губах не обсохло; *cub reporter* – недосвідчений репортер; *horse joke* – грубий жарт, непристойний анекдот; *to find a mare’s nest* – помпанути пальцем у небо і т. ін.

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що фраземна картина світу є частиною цілісної мовної картини, утворювана різними мовними засобами: лексичними, граматичними і стилістичними. Вона характеризується низкою ознак, найважливішими серед них є такі: універсальність, антропоцентризм, експресивність, образність. Це образна система світогляду народу, де вже сам вибір образу, підстави образності та особливості її мовного оформлення відображають специфіку ідіоетнічного світосприйняття. У процесі мовного розвитку одні фраземи поступово зникають у мовленні, а інші виникають у новій формі і значенні.

Література

1. Баранцев К. Англо-український фразеологічний словник. Київ: Знання, 2006. 105 с.
2. Валуєва І. Порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом у парадигматиці й синтагматиці [на матеріалі англомовних текстів ХХ століття]: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Одеса, 1996. 15 с.
3. Галинська О. Фразеологічні одиниці з зоонімічним компонентом, що характеризують людей в українській, англійській і китайській мовах. *Українська орієнтація*: зб. наук. праць викл. та студ. Ін-ту схід. мов. Київ. нац. лінгв. ун-ту. Голов. ред. І.В. Срібняк. Вип. 1. Київ, 2006. С. 114–116.
4. Демський М. Українська фраземіка: дериваційна база, семантико-граматичні особливості. Дрогобич: Посвіт, 2019. 340 с.
5. Коваленко О., Рзаєва В. Функціонування зоосемізмів у фразеологізмах німецької та української мов. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 30–38.
6. Крижко О. Немотивовані зооніми як складові елементи наївної картини світу. *Науковий вісник ДДПУ ім. Івана Франка. Серія Філологічні науки. Мовознавство*, 2019. № 11. С. 72–76.
7. Олійник С. Оцінні фразеологічні одиниці в англійській та українській мовах: лінгвокультурологічний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Донецьк, 2008. 22 с.
8. Романченко А. Ядро, центр та периферія українських зоофразеологізмів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Вип. 2(44). 2020. С. 299–303.
9. Харьківська О. Компаративні фраземи з анімалістичними компонентами. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Вип. 2(48). 2022. С. 190–196.
10. Ужченко Д. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2000. 18 с.

References

1. Barantsev K. (2006) *Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk* [English-Ukrainian Phraseological Dictionary]. Kyiv: Znannia, 2006. 105 s. [in English, in Ukrainian].
2. Valuieva I. (1996) *Porivnialne doslidzhennia frazeolohichnykh odynyts iz zoosemichnym komponentom u paradyhmatytsi i syntahmatytsi (na materiali anhlo-movnykh tekstiv XX stolittia)* [Comparative Study of Phraseological Units with a Zoosemic Component in Paradigmatics and Syntagmatics (on the material of English-language texts of the 20th century)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 – hermanski movy. Odesa. 15 s. [in Ukrainian].
3. Halynska O. (2006) *Frazeolohichni odynytsi z zoonimichnym komponentom, shcho kharakteryzuiut liudei v ukrainskii, anhliiskii i kytaisckii movakh* [Phraseological Units with a Zoonymic Component Characterizing People in the Ukrainian, English and Chinese Languages]. *Ukrainska oriientatsiia*: zb. nauk. prats vykl. ta stud. In-tu skhid. mov. Kyiv. nats. lnhv. un-tu. Holov. red. I.V. Sribniak. Vyp. 1. Kyiv. S. 114–116 [in Ukrainian].
4. Demskyi M. (2019) *Ukrainska frazemika: deryvatsiina baza, semantyko-hramatychni osoblyvosti* [Ukrainian Phrasemics: Derivational Base, Semantic and Grammatical Features]. *Drohobych: Posvit*. 340 s. [in Ukrainian].
5. Kovalenko O., Rzaieva V. (2013) *Funktsionuvannia zoosemizmiv u frazeolohizmakh nimetskoj ta ukrainskoj mov* [Functioning of Zoosemisms in German and Ukrainian Phraseology]. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*. Vyp. 2. S. 30–38 [in Ukrainian].

6. Kryzhko O. (2019) Nemotyvovani zoonimy yak skladovi elementy naivnoi kartyny svitu [Unmotivated Zoonyms as Constituent Elements of the Naive World Model]. *Naukovyi visnyk DDPU im. Ivana Franka. Seriya Filolohichni nauky. Movoznavstvo*. № 11. S. 72–76 [in Ukrainian].
7. Oliinyk S. (2008) Otsinni frazeolohichni odynytsi v anhliiskii ta ukrainskii movakh: linhvokulturolohichniy aspekt [Valuable Phraseological Units in English and Ukrainian Languages: Linguistic and Cultural Aspect]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.17 – porivnialno-istorychne i typolohichne movoznavstvo. Donetsk. 22 s. [in Ukrainian].
8. Romanchenko A. (2020) Yadro, tsentr ta peryferiia ukrainskykh zoofrazeolohizmiv [The Core, Center and Periphery of Ukrainian Zoophraseology]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Filolohiia*. Vyp. 2(44). S. 299–303 [in Ukrainian].
9. Kharkivska O. (2022) Komparatyvni frazemy z animalistychnymi komponentamy [Comparative Phrases with Animalistic Components]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Filolohiia*. Vyp. 2(48). S. 190–196 [in Ukrainian].
10. Uzhchenko D. (2000) Semantyka ukrainskykh zoofrazeolohizmiv v etnokulturnomu vysvitlenni [Semantics of Ukrainian Zoophraseologisms in Ethnocultural Coverage]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Kharkiv. 18 s. [in Ukrainian].

ZOOLOGICAL COMPONENTS IN THE PHRASEOLOGICAL WORLD MODEL

Abstract. The innovation of the article is in proving the introduction of a new term «zoological component» for designation of living things populating different zones of the globe. This is, the point of the matter, a condensed form of the name of – a living thing by means of a few word formations in a metaphorical sense, fixed by means of a few word formations in a metaphorical sense, fixed by dictionaries in the form of corresponding interpretations. Therefore the whole system of associations and connotations that is connected with the idea about a certain living thing in the conception of native speakers as far as man is concerned one may call «zoo-image». «Zoological component» plays a decisive role in the formation of zoo-phrases, the components of which are the following names of living things in English: e. g. cat, dog, horse, fish, goose, lion, wolf etc. National associations, connected with a certain living thing, are used by it for the formation of figurative world model by means of zoosemic phrases. The most often used names of living things, participating in the formation of zoo-phrases are: a hare in English and Ukrainian, as a rule are associated with timorousness; a fox – with slyness, a dog – with faithfulness and devotion; a cat – with dog enmity and mice hunting; a bear – with clumsiness and awkwardness; a swine – with untidiness; a wolf – with aggressiveness and cruelty; a goat – with a lively, active girl; a cow – with a clumsy, fat or stupid woman; a calf – with a young, inexperienced or inagile young man of quiet submissive disposal; a mare – with a tall, fat woman; a rat – with a person of timorous, base disposal.

The representatives of ornithofauna contain: a cock, that is associated with squabbling; eagle – with strength and courage; swallow – with a tender name of a girl or woman; a lark – with man whose period of physiological activity is in the first half of the day; an owl – with man whose activity is in the second half of the day; a female pigeon – with a pet name of a girl or a woman (mainly in appeal).

The names of insects include: the anthill – with accumulation of a great number of people in one location; locust – with a great number of people as personification of insatiable and destructive strength when the question is about those, who are difficult to be starved; a bug – with a swindling, sly person; a bee – ab exceptionally hard-working person.

The class of reptiles includes: tortoise is associated with a clumsy, inert person; loach – with a sly and agile person; a snake – with a perfidious, sly person, with an angry, strong and treacherous enemy.

Zoological components take an active part in the creation of zoophrasemic world model as a part of language one that is characterized with universality, anthropocentrism, expressiveness, imagery and modality. This is the picturesque system of people world outlook, in which the choice of image, motives imagery and the peculiarities of its language formation reflect the specificity of idioethnical world – view, e. g. Englishman's house is castle; American plan; a sea dog; he is as good as his word, etc.

Keywords: zoological component, fauna, ornithofauna, insect, reptile, phraseological world model.

© Положин І., 2023 р.

Іван Положин – старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Ужгородського національного університету, м. Ужгород, Україна; poluzhyn.ivan@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2167-8526>

Ivan Poluzhyn – Senior Lecturer at the Applied Linguistics Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; poluzhyn.ivan@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2167-8526>